

Shrnutí

- Rok 2012 znamenal pro Českou republiku pokračování fáze ekonomické recese, která započala již v posledním čtvrtletí 2011. S průměrným růstem české ekonomiky v období 2003-2011 v reálném vyjádření o 3,4 % ročně - ale i s průměrným růstem za roky 2010-2011 o 2,2 % -, kontrastoval její meziroční pokles v roce 2012 o 1,2 %. Klesaly všechny výdajové položky HDP s výjimkou výsledku toků zboží a služeb se zahraničím. Čistý disponibilní důchod domácností, jako zdroj jejich výdajů na spotřebu - která je hlavní výdajovou položkou HDP -, sice na rozdíl od roku 2011 nominálně vzrostl, ovšem reálně se jeho pokles v roce 2012 dále prohloubil na -2,4 % z -1,3 % v roce 2010 a -2,1 % v roce 2011. Ohroženost příjmovou chudobou však byla v roce 2012 meziročně nepatrně nižší, když v riziku se ocitlo 9,6 % obyvatel ČR proti 9,8 % v roce 2011.
- Z dlouhodobého pohledu, v dekadě 2003-2012, byly hlavními zdroji růstu HDP intenzivní růstové faktory, podle analýzy příspěvku souhrnné produktivity výrobních faktorů. Hlavní roli hrály i ve vývoji HDP ČR v roce 2012 - příspěvek produktivity práce klesl na nulu a produktivita kapitálu přispěla k poklesu HDP záporným 1,5 procentního bodu (pb.). Snížení zásoby práce propadl HDP v roce 2012 prohlubovalo, růst zásoby kapitálu tlumilo.
- Recese české ekonomiky v roce 2012 byla hlavní příčinou pokračování divergence ČR od průměrné úrovně hospodářské a měnové unie v Evropě, která započala v roce 2010. HDP na obyvatele v paritě kupní síly (jednotkách PPS) dosahoval v roce 2012 v ČR podle údajů Eurostatu 79 % průměru EU 27 a 72,5 % průměru skupiny „starých“ zemí unie (EU 15). Oddalování od průměru ekonomické vyspělosti EU zaznamenalo za roky 2010-2012 kromě ČR také Slovinsko, Nizozemí a šest zemí jižní Evropy. V nominální konvergenci, tj. plnění kritérií dohodnutých maastrichtskou smlouvou, se ČR v roce 2012 oproti předchozím letům zhoršila, když se jí nepodařilo dosáhnout limitu u dvou kritérií – požadované výše schodku vládního sektoru k HDP (4,4 % proti limitu 3 %) a také inflačního kritéria.
- Regiony ČR v úhrnu bez hlavního města Prahy konvergovaly během let 2002-2011 k průměrné úrovni EU 27 - HDP na obyvatele v PPS stoupl o 7,1 pb. na 69 % průměru EU, v Praze pak o 24 pb. na 169 % průměru EU s tím, že od roku 2009 již Praha divergovala (ze 175 % v roce 2008). Výrazná disproporce mezi vývojem Prahy a ostatních regionů jako celku oslabila.
- Příjmy na obyvatele (podle čistého disponibilního důchodu domácností) v nominálním vyjádření postihl pokrzkový vývoj citelněji, než odpovídalo vývoji celé ekonomiky. Za roky 2002-2011 však vzrostly o 43 % (v letech 1995-2011 o 134 %), v Praze o 33 %, resp. o 154 %. Nejsilnější růst těchto příjmů tak byl patrný ve druhé polovině 90. let. Nejvyšší přírůstky byly v letech 2002-2011 zaznamenány v Moravskoslezském a Středočeském kraji. V roce 2010 klesly tyto příjmy v devíti krajích ČR, v roce 2011 v dalších čtyřech krajích. Poklesu se v obou letech vyhnul pouze Plzeňský kraj.
- Příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením bylo v roce 2011 ohroženo 15,3 % obyvatel ČR - samotnou příjmovou chudobou 9,8 % -, tj. nejméně ze zemí EU. Hodnoty v Praze a Středních Čechách (9,1 %, resp. 9,6 %) byly vůbec nejnižší z regionů NUTS 2 v celé EU. I nejvyšší hodnoty v ČR (Severozápad 24,6 %, Moravskoslezsko 22 %) však byly příznivější než např. údaje za celou Itálii nebo Irsko. V materiální deprivaci podle parametrů SILC¹ bylo v roce 2011 v ČR 6,1 % obyvatel (12. místo v žebříčku EU), lidí žijících v domácnostech s nízkou intenzitou práce 6,6 % (3. místo v EU).
- Vysvětlení nižší ohroženosti příjmovou chudobou v roce 2012 za ČR jako celek (9,6 % obyvatel) proti roku 2011 (9,8 %) spočívá ve zdánlivě malých změnách v oblasti sociálního a daňového systému, které ovšem měly významný vliv na příjmové rozložení domácností v ČR a v důsledku toho i na vývoj míry ohrožení příjmovou chudobou (valorizace důchodů k 1. lednu 2011 posunula domácností nepracujících důchodců v příjmovém rozdělení blíže k mediánu, z opačné strany příjmového spektra pak zapůsobilo uplatnění tzv. „povodňové daně“ v podobě snížení slevy na dani na poplatníka – to se nejvíce dotklo pracujících osob tzv. „střední třídy“ s příjmy blízko mediánu, jejich příjmy tolik nerostly.
- Celková cenová hladina v ekonomice v roce 2012 vzrostla meziročně o 1,4 % zejména vlivem zvýšení DPH a pokračujícího růstu dovozních cen. Spotřebitelské ceny (v podobě harmonizovaného indexu spotřebitelských cen) se v roce 2012 zvýšily o 3,5 %, což byl pátý nejvyšší růst cen v celé EU. Přesto byla cenová stabilita v ČR v letech 2003-2012 příznivější než v EU jako celku.
- Makroekonomickou rovnováhu charakterizovalo v roce 2012 zhoršení schodku sektoru vládních institucí na 4,4 % nominálního HDP (z 3,3 % v roce 2011). Bez mimořádného vlivu vracení majetku církvím byl deficit činil 2,5 % HDP, tj. méně než limit konvergenčního kritéria. Hrubý konsolidovaný dluh vládního

¹ Evropské šetření životních podmínek v domácnostech.

sektoru stoupl meziročně o 5 pb. na 45,8 % HDP a byl osmý nejnižší v EU. Při zahrnutí soukromého dluhu (úvěry firmám a domácnostem) činila v roce 2012 zadluženost v ČR 119 % HDP, což byl třetí nejlepší poměr v EU. Ekonomické vztahy ČR se zahraničím se ve výsledku už druhý rok za sebou zlepšily a deficit běžného účtu platební bilance (2,5 % HDP) byl příznivější než průměr let 2003-2012. Pokud jde o rovnováhu vývoje produktivity a reálné mzdy, v roce 2012 byl v obou případech patrný meziroční pokles o 0,6 %. Hluboká nerovnováha na trhu práce charakterizovaná nízkým počtem pracovních míst při vysoké poptávce podle počtu uchazečů o práci, patrná zhruba od poloviny roku 2009, pokračovala i v roce 2012. V něm však i přes recesi rostla míra zaměstnanosti především vyšším využíváním částečných pracovních úvazků.

- Nefinanční podniky - tvořící téměř dvě třetiny přidané hodnoty i investic v české ekonomice a poskytující pracovní místa téměř třem pětinaám zaměstnaných – se mezi lety 2010-2012 vyvíjely příznivěji než ostatní institucionální sektory ekonomiky ČR. Stoupl jejich podíl na úhrnné výši fixních investic, na tvorbě úspor a stavu čistého jmění. U úplných nákladů práce zůstal jejich podíl na úrovni roku 2008, úrovně přidané hodnoty tohoto roku však tento sektor v roce 2012 nedosáhl. Jejím růst táhne dlouhodobě zpracovatelský průmysl (s výjimkou konce 90. let, roku 2001 a roku 2012). V průmyslu i ve službách se v letech 2009-2011 prohlubovaly rozdíly v jednotlivých odvětvích ve výši produktivity práce.
- Krize v roce 2009 dolehla na sektor nefinančních podniků v ČR plnou silou - hrubá přidaná hodnota poklesla meziročně nejvíce ze všech sektorů (-6,3 %). Propad byl kompenzován úbytkem zaměstnanosti (-4 %), o šestinu nižšími fixními investicemi, stavy zásob se snížily o rekordních 41 mld. korun. I v letech 2010-2012 se podniky potýkaly s klesající mírou marží, s výší mzdových nákladů, útlumem investic. Dařilo se jim však splácet dřívější půjčky a mírně snižovat podíl úvěrů v selhání. V období pokrizové stabilizace míra zadlužení těchto podniků nerostla. Dlouhodobě přetrvává dominantní pozice firem pod zahraniční kontrolou (třetina pracovních míst, vyšší výnosovost, ziskovost, produktivita a nižší náklady práce). Daná fáze cyklu přímých zahraničních investic však současně znamená i silnou repatriaci zisků.
- Podle vybraných faktorů konkurenceschopnosti se v roce zhoršila pozice ČR poklesem podílu exportu zboží a služeb na světovém exportu (poprvé od začátku sledování v roce 1994). Růst reálných jednotkových nákladů práce v roce 2012 proti roku 2003 byl pátý nejrychlejší v EU, což indikuje nepříliš příznivý vývoj nákladové konkurenceschopnosti. V podpoře sofistikovaných činností však ČR zrychlila přibližování k průměru EU, pokud jde o relaci výdajů na výzkum a vývoj k HDP (1,84 % proti 2,03 % v EU v roce 2012, 1,15 % v ČR proti 1,88 % v EU v roce 2002).
- Analýza demografického vývoje v ČR ukázala, že i přes zvyšování naděje dožití při narození nedosahuje ČR stále průměrné evropské úrovně. Patříme rovněž mezi země s nízkou plodností podle ukazatele úhrnné plodnosti s 1,45 dítěte připadající na jednu ženu proti 1,57 v průměru EU, kde ukazatel zvyšují především státy západní a severní Evropy (zhruba dvě děti se průměrně v úhrnu narodí ženám ve Švédsku, Velké Británii, na Islandu a nejvíce v Irsku).
- V souladu s evropským trendem dochází v ČR jednak ke zvyšování věku matky při narození prvního dítěte a jednak k nárůstu podílu dětí narozených mimo manželství (39,5 % v průměru za EU v roce 2011 proti 41,8 % v ČR, v roce 2012 už 43,4 %). Stejný jako ve většině států Evropy je i v ČR trend snižování počtu uzavíraných sňatků a jejich odkládání do vyššího věku (v ČR započal až po roce 1990, v severní a západní Evropě už v 70. letech). Do roku 2008 byla hrubá míra sňatečnosti v ČR vyšší než v EU, poté se snížila na evropský průměr. Na historicky nejnižší hodnotu se dostala tzv. prvosňatečnost - zatímco ještě v 80. letech by se do svých 50 let alespoň jednou oženilo zhruba 90 % mužů a vdalo 96 % žen (a v předchozích dekádách dokonce ještě více), v roce 2012 by to za stávajících podmínek (při zachování stávající úrovně sňatečnosti, úmrtnosti a migrace) bylo už jen 53 % mužů a 61 % žen.
- Celkový populační růst v ČR od roku 2008 výrazně zpomaluje a v roce 2012 byl zachován takřka jen díky migraci (počet živě narozených dětí jen velmi mírně převyšoval počet zemřelých osob). V letech 2007-2010 byla v ČR míra přirozeného přírůstu obyvatel zhruba stejná jako v EU, tj. +1 ‰, ale v roce 2011 klesla na 0,2 ‰. Podíl cizinců na populaci ČR se od roku 1998 zdvojnásobil na 4 % v roce 2012, což je zhruba stejně jak v průměru za EU (4,1 %). Nejvíce cizinců v ČR je z Ukrajiny (28 %), Slovenska (19 %) a Vietnamu (14 %). V roce 2012 měla ČR nejvyšší migrační saldo se Slovenskem, přestože nejvíce přistěhovalých bylo z Ukrajiny. Českých občanů, kteří se vystěhovali ze země, bylo více než těch, kteří se vrátili. Nelegální pobyty občanů zemí mimo EU zůstávají v ČR od roku 2008 co do počtu osob zhruba stejné (kolem tří tisíc), přičemž v roce 2012 téměř třetina takovýchto imigrantů pocházela z Ukrajiny.
- Obyvatelstvo Evropy i ČR stárne - věkový medián v roce 2012 byl v EU 41,8 roku, v ČR 40,1 roku -, protože klesá podíl dětí na celkové populaci (v ČR 14,7 %, v EU 15,6 %) a současně narůstá podíl lidí ve věku nad 65 let (ČR 16,2 %, EU 17,8 %). Relace ekonomicky aktivních a ekonomicky neaktivních byla v roce 2012 v ČR poměrně příznivá (100:45 podle indexu ekonomické závislosti, v EU 100:50). Nízká úroveň plodnosti však tento podíl v budoucnu výrazně zhorší (v roce 2060 v ČR zhruba na 100:79, v EU na 100:78) a umocní tak mj. i problém s udržitelností veřejných rozpočtů.